

**Rede van de voorzitter der Maatschappij, Dr. Z. Nauta,
bij de opening van het twintigste Ledencongres te Groningen**

DE ARTS IN DE VERANDERENDE WERELD

Bij het bestuderen van het programmaboekje van het Ledencongres der Maatschappij zult u hebben bemerkt dat wij ons bij het wetenschappelijk deel van het congres willen bezighouden met recente ontwikkelingen in de geneeskunst. Dat er enorme veranderingen plaatsvinden is ons allen wel bekend, maar het zal zeker belangrijk zijn van de meest deskundigen te horen hoever wij reeds zijn gevorderd.

De verwachtingen zijn hoog gespannen. Met een niet te stuiten energie ontwikkelt de mens zijn kennen en kunnen en het begint er op te lijken alsof alle grenzen kunnen worden overschreden en of alles bereikbaar is. Is dit niet een van de kenmerken van deze tijd? Deze gedachte, dat er geen grenzen meer schijnen te zijn aan onze mogelijkheden? Als wij spreken over de kenmerken van deze tijd dan zien wij er zoveel dat het onmogelijk is deze in een kort bestek te overzien. Ik zou echter willen proberen er enkele naar voren te halen.

Het eerste dat wij dan als vanzelfsprekend noemen is de technische ontwikkeling. In de geschiedenis van de mens is de periode waarin hij leerde omgaan met gereedschap, de knots om mee te slaan en het primitieve stenen mes om mee te snijden van ingrijpende betekenis geweest. Dankzij deze hulpmiddelen was de mens niet alleen in staat om zijn omgeving beter te beheersen maar ook om zijn gereedschap zelf te verbeteren. Tot ruim honderd jaar geleden heeft deze ontwikkeling geduurd. Ingewikkelde gereedschappen waren ontstaan die de mens voorheen ongedachte mogelijkheden gaf.

De volgende ontwikkeling trad in toen het de mens mogelijk werd de energie die hij geleerd had op te wekken te benutten en de machine te ontwikkelen. Onvoorstelbaar is het dat, waar de eerstgenoemde periode vele eeuwen heeft geduurd, het begin van deze tweede periode nog maar ruim honderd jaar achter ons ligt. Kon de mens voor die tijd de natuur alleen bewerken door eigen lichamelijke inspanning, thans leert hij de machine dit voor hem te doen. Dit gaat zo ver dat zelfs het huishouden voor een niet gering deel is geworden tot een weten welk apparaat men moet gebruiken en welke knop men moet omdraaien. Wij zijn zover in onze maatschappij dat degeen, die de machine niet tot zijn dienaar maakt en alleen nog het handgereedschap hanteert, een uitzondering en tevens een kunstenaar is geworden.

Dachten wij tot voor kort dat de mens voorlopig met de verdere ontwikkeling van de machine „zijn handen wel vol zou hebben”, thans staan wij al voor totaal andere problemen. Want ook dank zij de machine kon deze zelfde machine weer verder worden ontwikkeld. Deze ontwikkeling leidde er toe dat de machine niet alleen in staat blijkt te zijn lichamelijke

functies van de mens over te nemen en in ongeken- de mate te vergroten, maar thans is zij in staat ook functies van het menselijke brein over te nemen. Het onthouden, het rekenen, het kiezen en het reprodu- ceren kan de machine vandaag al veel beter dan welk menselijk brein ook.

Hierdoor zijn wij nu wat de technische ontwikkeling betreft in een stroomversnelling terecht gekomen. Een ontwikkeling, waarbij het kanovaren op wilde stromen kinderspel is. Deze kanovaarder heeft nauw- keurig zijn traject kunnen bestuderen en, vóórdat de tocht in de bovenloop van de rivier begint en hij zijn vaartuigje door het kolkende water moet sturen, weet hij dat er een eindpunt is en wáár.

Het is voor ons echter op dit moment onbekend hoe het traject dat het mensdom in de toekomst moet volgen, zal verlopen. Wij weten wel dat er geen eindpunt is, tenzij ons vaartuig door onbekendheid met het traject en onvoldoende beheersing van de stuurmanskunst op een onverwacht moment tegen de rotsen te pletter zal slaan. Om te zorgen dat onze vaart niet een dergelijk catastrofaal einde vindt is het thans een eerste vereiste dat wij met alle be- schikbare middelen ons voor alles afvragen „hoe verloopt het traject?” Het zoeken naar het antwoord op deze vraag moet in de problematiek die het we- tenschappelijk denken zich stelt centraal staan. Deze wetenschap van de toekomst, de futurologie, die wij thans tot ontwikkeling zien komen, zal ons aller aan- dacht vragen. Het wezenskenmerk van deze weten- schap is zijn multidisciplinaire karakter, beter nog zijn omnidisciplinaire karakter. Het zal nodig zijn dat wij leren begrijpen, dat wij met een schouderophalen niet verder komen, maar dat ons denken steeds meer futurologisch moet worden gericht.

De stroomversnelling waar wij ons in bevinden eist in sterke mate „vooruit denken”, maar tevens „coördinerend” denken, denken samen met de ander. De tijd is voorbij dat de speurder zich in het isole- ment van zijn laboratorium en zijn eigen discipline ongestoord en ongehinderd wist. Eén van de gevol- gen van de technische ontwikkelingen die wij in de laatste decennia hebben doorgemaakt is dat juist dit isolement is open gebroken. Daarmee zou ik wil- len wijzen op een tweede kenmerk van deze tijd.

De pers, de radio en vooral de televisie hebben in de laatste tijd een ingrijpende omwenteling gegeven op velerlei gebied. De vrijwel de gehele wereld om- spannende ogenblikkelijke communicatiemogelijk- heid heeft bijgedragen tot een grote versnelling in de ontwikkeling. Het meest ingrijpende is echter dat deze communicatiewegen, openbare wegen zijn ge- worden. De communicatie en informatie is niet meer privé terrein. Terreinbegrenzungen worden niet meer

geaccepteerd. Als het ergens waar is dat de mogelijkheid de behoefte schept, dan is dat wel op dit gebied. De mens heeft de informatiebron in huis en wenst, eist, dat deze bron rijkelijk zal vloeien. De tijd is voorbij dat het weten het voorrecht is van bepaalde groeperingen. Voor deze groeperingen is het vaak moeilijk dit in te zien en te aanvaarden. Hierdoor is de bereidheid om informatie te verstrekken niet altijd van harte aanwezig. Ook is men zich niet steeds — al heeft men deze nieuwe situatie dan al aanvaard — bewust wat de consequenties zijn van het al of niet verstrekken van informatie. De vragen, wat, hoe en waarom, zijn vragen die de mens wil hebben beantwoord.

Er is een tijd geweest dat de wetende mens een geheimtaal sprak en het weten voor zich meende te moeten houden. De motieven die hierbij een rol speelden waren vaak ingegeven door zelfbehoud. Zolang de mens niet wist, kon hij deze toestand alleen maar accepteren. Het moet echter iedereen duidelijk worden dat deze toestand thans onhoudbaar is geworden. Dit betekent echter nog niet dat deze houding is overwonnen. Nog steeds wordt op gesloten gebieden, vaak welbewust, geheimtaal gesproken. Dit werkt frustrerend op de vragende mens die voelt dat hem niet het antwoord wordt gegeven waar hij meent recht op te hebben. De achterdocht is dan snel gewekt en het gevolg is dat de journalistiek van vandaag er soms niet aan ontkomt zijn uitermate positieve rol die hij speelt, te ontzien met negatief gerichte informaties en suggesties. De wetende mens zal moeten erkennen dat de vragende recht heeft op antwoord en wel op het goede antwoord in de taal die wordt verstaan. Dan alleen zal

hij vertrouwen mogen eisen van degene die voor de communicatie zorgt en van degene die vraagt. En in een sfeer van wederzijds vertrouwen alleen is een informatie mogelijk. Het sensatie-element of het schok-element zal dan ook uit de informatie verdwijnen, omdat de vragende mens bijtijds is voorbereid en heeft geleerd zich vertrouwd te maken met de ontwikkelingen die gaande zijn.

Zodra deze mens zijn antwoorden krijgt heeft dit enorme gevolgen. Want van datzelfde ogenblik af wil hij niet alleen op nieuwe vragen het antwoord weten, maar hij gaat ook meedenken en meoordeelen over de problemen die nog niet zijn opgelost en die tot dat ogenblik alleen werden overdacht en besproken in de besloten groep. En de gesloten groep, die meent alléén in staat te zijn de problematiek van zijn eigen discipline te kunnen overzien en meent op zijn gebied alléén gezaghebbend te zijn, komt in een crisis. Deze gezagscrisis zien wij in onze veranderende wereld vandaag overal om ons heen en ik meen dat wij deze crisis mede moeten rekenen tot de kenmerken van deze tijd.

Duidelijk zien wij deze crisis in de verhouding van werknemer tot bedrijf. Hierbij gaat het niet meer om de medezeggenschap ten opzichte van de eigen situatie van de werknemer en zijn arbeidsvoorwaarden. De verlangens gaan veel verder. Het gaat om het medebepalen van het beleid van de ondernemer. En de student is niet meer tevreden met het hebben van inspraak bij het bepalen van zijn eigen positie, hij wil in het universitaire *beleid* medebepalend zijn.

Op deze punten treedt de gezagscrisis wel zeer duidelijk aan het licht. Maar het is niet mijn bedoeling in de eerste plaats *hierop* verder de aandacht te vestigen. Ik geef het even als totaalbeeld om daaruit naar voren te laten komen, dat het van bijzonder belang is dat wij ons de gezagscrisis in de eigen kring van de onderscheidene wetenschappelijke disciplines goed bewust zijn of worden. Zoals eens de mensen uit elkaar werden gedreven omdat zij elkaars taal niet meer spraken, zo zijn ook door de specialisatie in de wetenschap de onderscheiden groepen uit elkaar gedreven, omdat zij een eigen taal gingen spreken. Elke groep ging zichzelf belangrijker achten dan de andere. De ene discipline zag de waarde van de andere voornamelijk voor zover deze voor hemzelf van belang was. Het gezag in de eigen kring werd gezien als een recht van de kring zelf. Een andere kring werd de competentie van mede-bepaling van dit recht ontzegd.

Doordat de informatie en communicatie zozeer is toegenomen, is mede deze gezagscrisis ontstaan. De een eist ten opzichte van de ander niet meer alleen inspraak voor zover het het belang van eigen positie betreft, maar voert de pretentie de ander iets te kunnen bieden in het verband met diens eigen ontwikkeling van beleid. Wij zullen dit moeten aanvaarden omdat wetenschap, die voorheen eigendom was van de gesloten kring, dankzij de moderne informatie voor alle andere kringen toegankelijk is geworden. Als er ooit behoefte bestaan heeft om uit de differentiatie weer te komen tot de eenheid in de ont-

Erkenning en registratie specialisten

Verschenen is (zie M.C. no. 50/1967 blz. 1201) een losbladige uitgave „Erkenning en registratie van medische specialisten”, een handleiding met betrekking tot de reglementen en voorschriften terzake van erkenning en registratie van medische specialisten met alle gegevens, betreffende opleiding en de daarbij betrokken organen, de aan de opleiding gestelde eisen, enz. enz.

De prijs van deze losbladige handleiding bedraagt f 15,—, inclusief vervolgbladen. Geïnteresseerden kunnen zich in het bezit van deze handleiding stellen door storting van het genoemde bedrag op het postgiro-nummer van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst, no. 58083, Amsterdam na ontvangst van welk bedrag de Specialisten Registratie Commissie de uitgave zal toezenden.

wikkeling dan is het nu, als wij ons tenminste van deze gezagscrisis bewust zijn. Willen wij tot een geïntegreerde verdere ontwikkeling komen, dan zal het nodig zijn *uit* deze crisis te komen doordat wij de rechten van de andere gaan zien naast die van onszelf.

Dames en heren, deze stormachtige ontwikkelingen die diep ingrijpen in bestaande verhoudingen en opvattingen gaan ons, artsen, niet voorbij. Dankzij de technische ontwikkeling blijkt dat er op het gebied van diagnostiek en therapie ongekende mogelijkheden ontstaan. Iemand die 10 à 15 jaar geleden zou hebben beweerd dat het 20ste Congres van de Maatschappij voor een belangrijk deel zou zijn gewijd aan de orgaantransplantatie, zou op zijn minst niet helemaal au sérieux zijn genomen. En nu zitten wij midden in deze problematiek. Met een enorme speurdrift worden de problemen rond de orgaantransplantatie geanalyseerd en op steeds meer vragen wordt een steeds beter antwoord gevonden. De mogelijkheden die daardoor ontstaan werpen echter opnieuw problemen op. Problemen waar wij ons plotseling voor gesteld zagen. Toen met name de harttransplantaties na jaren van voorbereiding plotseling realiteit voor de mens gingen worden, bleek opnieuw het probleem van het vaststellen van de dood veel ingewikkelder en belangrijker te zijn dan het voorheen werd ervaren. Op de algemene vergadering van de World Medical Association, dit jaar in augustus in Sydney gehouden, zijn in dit verband enkele algemene richtlijnen vastgelegd.

Welke vraagstukken zullen zich nog meer gaan voordoen als deze mogelijkheden van transplantatie gaan toenemen? Hebben wij al voldoende inzicht in de juridische, ethische, morele en mogelijk religieuze consequenties? Wat zullen de economische gevolgen zijn? Zal de gemeenschap het standpunt kunnen blijven huldigen dat alle geneeskundige mogelijkheden voor ieder lid der maatschappij bereikbaar moeten zijn? Hebben wij er al enig idee van wat hiervan de economische gevolgen zijn? Het gaat hier om nog onvoorstelbare getallen. Niet alleen om dure apparatuur en dure operatiekamers en ziekenhuizen, maar ook om véél deskundigen. Het aantal artsen en verpleegkundigen, de chemici, fysici en biologen zijn die er, zullen die er komen? Weten wij om hoeveel het gaat en wat het kost? Het zal er straks niet om gaan of een transplantatie technisch of biologisch mogelijk is, maar of deze om zuiver materiële redenen dan wel vanwege gebrek aan deskundigen en hulpkrachten in grote frequentie uitvoerbaar zal zijn.

Wij zien dit momenteel al heel duidelijk met betrekking tot de haemodialyse. Thans komen wij voor nijpende vragen te staan. Zeker, uit statistieken blijkt, onze staatssecretaris wees er duidelijk op, dat in ons land geen buitensporig bedrag voor de geneeskundige verzorging wordt uitgegeven en dat het rendement zeer bevredigend is. Maar het is zeker niet alleen een financiële kwestie, of misschien kan men stellen dat het, hoe duur ook, helemaal geen financiële kwestie mag zijn. Wordt het niet in

sterke mate een kwestie van mankracht? Wij vragen ons af of dit op het ogenblik al niet een centraal probleem is. In de centra waar men zich bezighoudt met of bezig is zich voor te bereiden op de nieuwe mogelijkheden die er zijn, is vandaag reeds het knellende probleem het tekort aan voldoende en deskundige mensen. De grote vrees bestaat dat bij het toenemen van onze technische mogelijkheden juist deze factor een belemmering zal zijn ten opzichte van de toepassingsmogelijkheden. Zal de ontwikkeling van steeds weer nieuwe, veel geld en veel mankracht eisende mogelijkheden ons niet dwingen prioriteiten vast te stellen? En zo ja, hoe zullen wij dit kunnen uitvoeren?

Dan kunnen wij nog spreken over het recht op volledige geneeskundige behandeling, maar dan kan dit recht niet meer worden gehonoreerd. En wie zal dan moeten beslissen welke patiënt of welk soort patiënten, wel en welke niet moeten worden behandeld? Dit is een angstaanjagende vraag waar de arts nu reeds voor wordt gesteld. Als wij ons in dit probleem verdiepen dan stapelen de vragen zich op. Dan zien wij als artsen ook onze onmacht om op al deze vragen het antwoord te vinden. Wij zitten in de stroomversnelling en weten nog onvoldoende waar wij naar toe gaan.

Zijn wij er al op voorbereid welke nog geheel andere ontwikkelingen er zullen komen? Het bevolkingsvraagstuk met de anticonceptiemogelijkheden noem ik slechts terzijde. Wat staat ons te wachten op het gebied van de farmacologische beïnvloeding van het menselijk brein? Met verbazing en vaak onthutst nemen wij kennis van experimenten op dit gebied. Wordt de mens straks niet meer geboren uit een vrouw maar als produkt van het laboratorium?

Inderdaad lijkt door de enorme technische ontwikkeling alles mogelijk, ook op het gebied van de geneeskunde. En het tempo waarin deze ontwikkeling gaat is zo hoog, dat het overzien van de consequenties steeds moeilijker wordt. Het wetenschappelijk bestuderen van de toekomstige ontwikkeling der geneeskunde kan mijns inziens niet krachtig genoeg ter hand worden genomen. De futurologie zal ons moeten helpen om zonodig bijtijds onze ontwikkeling te corrigeren, om te voorkomen dat ontwikkeling een catastrofe wordt.

Wij zullen ons er wel zeer goed van bewust moeten zijn dat deze toekomstwetenschap niet alleen onderdeel van de geneeskunde is maar, zoals ik in het begin aantoonde, omnidisciplinair van karakter is. Als ooit een groep van beroepsgenoten in grote zelfbewustheid een eigen taal heeft gesproken, dan is dat wel onze eigen groep van geneeskundigen. Wij artsen hebben, mede door onze taal, in een sterk isolement geleefd. Wij wisten het en beoefenaren van andere wetenschappen konden onze taal niet verstaan.

De leek hoefden wij helemaal geen tekst en uitleg te geven. Bovendien hadden wij in zijn ogen nog veel van onze magiër-status weten te behouden. Wij zullen ons echter bewust moeten worden dat deze tijd

radicaal voorbij is. Ook ons isolement is dank zij de ontwikkeling der techniek en daardoor der informatie en communicatie opengebroken. Ook van ons wil men het wat, hoe en waarom weten. Ook ons terrein van wetenschap is geen privé terrein meer waar wij ongewenste nieuwsgierigen konden weren. Ook ons terrein is openbaar terrein geworden. Alleen als wij bereid zijn dit te aanvaarden zullen wij mogen verwachten zonder achterdocht te worden benaderd.

Onzerzijds worden vaak ernstige klachten gehoord over de wijze waarop door de medewerkers aan de informatieorganen informaties worden gegeven over de arts en zijn werk. Er zijn hier beslist gegronde klachten bij. Er is in de relatie tussen geneeskunde en publiciteit veel spanning. Maar het is gemakkelijk om vanuit onze ivoren toren kritiek op de pers te hebben. Ik meen echter dat het tijd wordt dat wij ook bij ons zelf te rade gaan of wij ons onze verantwoordelijkheid ten opzichte van het geven van informatie wel voldoende bewust zijn. Geven wij wel bijtijds die informaties door die nodig zijn om te voorkomen dat er schokeffecten ontstaan? Kan de pers er op rekenen dat hij tijdig van ons de spontane informatie krijgt? Hebben wij het vertrouwen van de pers dat wij de goede informatie geven? Dit zijn vragen waarop wij ons ernstig zullen moeten bezinnen. Zodra wij in dit opzicht het vertrouwen mogen verwachten van de publiciteitsorganen, kunnen wij ook eisen dat zij diegenen onder ons die in grote spanning werken aan de ontwikkeling der geneeskunde, in de kritieke fases van hun werk niet hinderen met storende vragen en spanning verhogende sensationele berichtgeving. Beide partijen dragen hier grote verantwoordelijkheid. En dit temeer omdat dit openbreken van ons isolement zulke enorme consequenties heeft.

Sinds de toenemende informatie vanuit de geneeskunde is ook voor ons artsen een ernstige gezagscrisis ontstaan. Nu iedereen via de televisie toegang heeft tot de operatiekamer en jong en oud in het hele land de intra cardiale operatie kan volgen en in letterlijke zin de geneeskunde dus voor iedereen open ligt, wil men ook meedenken, meepraten en mee-oordelen over vraagstukken die in onze eigen kring nog in het geheel niet zijn opgelost.

Wij weten allen hoe onze primaire reacties hierop zijn. Wij voelen ons gehinderd in ons rustig overleg, misschien aangetast in ons gezag. Maar zijn wij ons wel bewust dat de werkelijke omvang van de vraagstukken waar wij ons vandaag aan de dag voor geplaatst zien, en ik noem alleen maar weer de orgaantransplantatie, de abortus en de psychofarmaca, ons juist en alleen maar goed voor ogen komt te staan dankzij de dialoog met de niet-medicus? Juist dankzij deze confrontatie met allen die ons vragen stellen komt de werkelijke omvang van het vraagstuk te voorschijn en worden wij ons tevens bewust dat wij vanuit onze eigen discipline alleen het antwoord niet kunnen vinden. En het aantal vraagstukken dat zich in de stormachtige ontwikkeling van deze tijd aan ons voordoet neemt hand over

hand toe. Ook de waardering der vraagstukken verandert. Zaken die vandaag nog enorm belangrijk zijn, zijn morgen achterhaald.

Onze Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst zal in deze steeds meer moeten bevorderen dat ook in de geneeskunst de op de toekomst gerichte wetenschap tot ontwikkeling komt. Vele problemen die vandaag onze aandacht vragen zullen dan minder centraal komen te liggen en moeten wijken voor belangrijker vragen.

In dit verband kan ik er niet aan ontkomen in te gaan op het feit dat de aandacht die de Nederlandse artsen de laatste tijd in de publiciteit hebben gekregen, sterk gericht was op de materialistische zijde van het beroep. Helaas is het een feit dat de constructie van de materiële zijde van ons werk zo is dat hier veel aandacht aan moest worden geschonken. Vele zeer actieve leden van onze Maatschappij en ook vele organen in onze Maatschappij zelf moeten teveel energie besteden aan de materiële vraagstukken. Ondanks alle goede facetten die er aan onze Nederlandse gezondheidszorg zijn te zien, is het toch te betreuren dat er in dit opzicht een zo sterk spanningsveld bestaat tussen de dienstverlenende en de dienstvragende partijen. Het is dringend nodig dat zodanige regelingen worden gevonden dat onderhandelingen over materiële zaken op een vlotte wijze, een ieder overtuigende resultaten afwerpen.

Dat te bereiken is alleen mogelijk als partijen die met elkaar onderhandelen, respect en waardering voor elkaar hebben en elkaar vertrouwen. Wij zijn er ons van bewust dat dit vertrouwen in de laatste tijd is geschokt, van beide zijden. Daarop zullen zowel de dienstverlenende artsen alsook de dienstvragende partijen of de instanties die namens hen spreken, zich intensief hebben te beraden. Niet zonder meer de andere partij de schuld geven, maar zich afvragen wat men zelf doen kan om het vertrouwen te herstellen.

Het moge zo zijn dat de sterk toegenomen informatie en publiciteit hebben geleid tot de noodzaak van de inzichten van anderen kennis te nemen en daarmee rekening te houden, maar het is ook ongetwijfeld nog een gebrek aan informatie en een te geringe openheid die hebben geleid tot het te constateren verlies en onderling vertrouwen. Het is nodig dat men een regeling vindt waardoor deze materiële vraagstukken naar ieders overtuiging op rechtvaardige wijze kunnen worden opgelost. Maar dan zullen wij ons er van bewust moeten zijn dat wij dit alleen zullen bereiken, als wij bereid zijn inspraak van andere disciplines te aanvaarden en verantwoording van ons handelen af te leggen.

Het is méér dan ooit de taak en de opdracht van de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst in deze periode van snelle ontwikkeling de artsen de weg naar de toekomst te wijzen. Wij zullen daarbij grote prioriteit moeten geven aan de bevordering van de wetenschappelijke bestudering van de toekomst. Een ongetwijfeld boeiende opdracht.